

Абутаева С.Б*., Жарылкапова Г.П., Жаманкараева Г.С.
аға оқытушы, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
аға оқытушы, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
аға оқытушы, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан

КӨЛІК ҚҰРАЛДАРЫН ЖЫМҚЫРУ МАҚСАТЫНСЫЗ ҚҰҚЫҚҚА СЫЙЫМСЫЗ ИЕЛЕНІП АЛУМЕН БАЙЛАНЫСТЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТЫ САРАЛАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Автор корреспондент: asb8008@mail.ru

Түйін: Ғылыми мақалада Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің бтарауында, яғни «Меншікке қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар» тарауында қарастырылатын қылмыстық құқық бұзушылықтар мен олармен күресу, алдын-алу мәселелері қарастырылады. Сонымен қатар жымқыру мақсатынсыз жасалатын қылмыстық құқық бұзушылықтарды қылмыстық заңмен саралау жолдары ұсынылады. Меншік иесі өз иелігіндегі көлік құралына пайдалану және билік ету құқығын жүзеге асырудан айырылып жатады. Қылмыстық құқық бұзушылықтан орын алған зардаптарды көлікті пайдаланудан түсетін кірістің жоғалуы себебінен алынбаған пайда ретінде қарастырылатын айтуға болады. Көлік құралын уақытша пайдалану мақсатын көздейтін кінәлі адамның оның қауіпсіздігіне немқұрайлы қарауы, көліктің бүлінуі, тауар ретіндегі сапасының жоғалуы немесе жойылуы орын алып жатады. Бірақ тергеу және сот тәжірибесі көрсеткендей, көлік құралдары ұрланған кезде, заңмен қорғалатын бірқатар қоғамдық қатынастарға зиян келтіретіні белгілі. Көлікті айдап әкетумен қатар Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 345 бабындағы көлік құралдарын басқаратын адамдардың жол жүрісі немесе көлік құралдарын пайдалану қағидаларын бұзуы және қоғамдық қауіпті зардаптардың болуы сот практикасында жиі кездеседі.

Кілт сөздер: меншік, қылмыс, құқық бұзушылық, жымқыру, жауапкершілік, қылмыстық заң, жаза.

Кіріспе. Меншік иесі иелігіндегі көлік құралынан өз қалауы бойынша пайдалану және билік ету мүмкіндігінен кейде ұзақ уақытқа айырылып жатады. Келтірілген зардапты автомобильді пайдаланудан күтілетін кірістің түспеуі себебінен жоғалтқан пайда ретінде қарастырылатын айтуға болады. Сонымен қатар, көлік құралын уақытша пайдалану мақсатын көздейтін кінәлі адам оның қауіпсіздігіне немқұрайлы қарайды, яғни көліктің бүлінуіне, тауар ретіндегі сапасының жоғалуына немесе тіпті жойылуына соқтыруы мүмкін. Бірақ тергеу және сот тәжірибесі көрсеткендей, көлік құралдары ұрланған кезде, заңмен қорғалатын бірқатар қоғамдық қатынастарға зиян келтірілуі мүмкін. Осылайша, автомобильді немесе өзге де көлік құралын жымқыру мақсатынсыз құқыққа сыйымсыз иеленіп алуды саралаудың түрлері жәбірленушінің жеке басына зиян келтіреді. Автомобильді немесе өзге де көлік құралын жымқыру мақсатынсыз құқыққа сыйымсыз иеленіп алу көбінесе жүргізуші куәлігі жоқ немесе одан айырылған, қажетті жүргізу дағдылары жоқ, сонымен қатар, масан күйдегі (алкогольдік, есірткілік, нашақорлық) адамдар жасайды. Осыған байланысты жол ережелері немесе көлік құралдарын пайдалану ережелері бұзылады, бұл жол-көлік қылмыстарын жасауға әкеледі. ҚР Қылмыстық кодексінің 200 бабының 1 бөлігінің диспозициясы бойынша айдап әкету кезінде қол сұғушылық заты автомобиль немесе басқа көлік құралы болып табылады. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 3 бабының 8 тармағында «басқа механикалық көлік құралдары - тракторлар, мотоциклдер, өздігінен жүретін машиналар (экскаваторлар, автокрандар, грейдерлер, катоктар)» делінген және бұл көліктер тізімін толықтыру қажеттігінен саралау кезінде даулы сұрақтар тудыруы мүмкін [1].

Сонымен бірге, Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 345 бабының 1 бөлігінде Көлік құралдарын басқаратын адамдардың жол жүрісі немесе көлік құралдарын пайдалану қағидаларын бұзғаны үшін жауапкершілік қарастырылған: «Автомобильді, троллейбусты, трамвайды не басқа да механикалық көлік құралын басқаратын адамның жол жүрісі немесе көлік құралдарын пайдалану қағидаларын абайсызда адамның денсаулығына ауырлығы орташа зиян келтіруге әкеп соққан бұзуы». Екі қылмыстық-құқықтық нормалардың мазмұны арасында айқын қайшылық бар екенін байқаймыз және ҚР Қылмыстық кодекстің 3 бабының 8-тармағына түзету енгізу арқылы жою керек [1].

Алайда, ең жақсы шешім - бұл Қазақстан Республикасының Жоғарғы Сотының ҚР Қылмыстық кодекстің 345 бабын (Көлік құралдарын басқаратын адамдардың жол жүрісі немесе көлік құралдарын пайдалану қағидаларын бұзуы) және Қылмыстық кодекстің 200-бабын (Автомобильді немесе өзге де көлік құралын жымқыру мақсатынсыз құқыққа сыйымсыз иеленіп алу) қолдану тәжірибесі туралы нақты түсіндірмелері бар қаулысын қабылдау қажет және Ресей Федерациясының Жоғарғы Соты Қылмыстық заңына жасаған түсіндірмесіндегідей ҚР Жоғарғы Сотының ҚР Қылмыстық кодексінің аталған екі бабы бойынша қылмыстық құқық бұзушылықтың затын егжей-тегжейлі түсіндіру қажеттігі туындайды [2].

Ресей Федерациясының Жоғарғы Соты өз қаулысында «Автомобильді немесе өзге де көлік құралын жымқыру мақсатынсыз құқыққа сыйымсыз иеленіп алу» қылмыстық құқық бұзушылығы бойынша «көлік құралдарына автобустар, троллейбустар, трамвайлар, мотоциклдер, мопедтер, тракторлар және өздігінен жүретін басқа да көлік құралдары, ішкі жану қозғалтқышы немесе электр қозғалтқышы бар басқа көлік құралдары, сондай-ақ шағын катерлер, моторлы қайықтар және басқа кемелер жатады» деп көрсеткен. Бұл қылмыстық құқық бұзушылықтың затына велосипедтер, ескек қайықтар, ат көліктері жатпайды делінген [2].

Теориялық талдау. Біздің ойымызша, бұл мәселе Латвия Республикасының Қылмыстық кодексінің 261 бабында өте ұтымды шешілген, онда көлік құралдарына автомобильдердің, тракторлардың және өздігінен жүретін басқа да машиналардың барлық түрлері, трамвайлар, троллейбустар, мотоциклдер және басқа энергия көздері есебінен қозғалатын басқа да механикалық көлік құралдары және 50 текше сантиметрден аспайтын ішкі жану қозғалтқышы бар көлік құралдары жатады делінген [3].

Біз Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 3-бабының 8-тармағына мынадай өзгерту енгізу қажет деп санаймыз: «Қозғалтқышпен басқарылатын басқа көлік құралдары - бұл автомобильдердің, тракторлардың және басқа да өздігінен жүретін машиналардың, трамвайлардың, троллейбустардың, мотоциклдердің, өздігінен жүретін жол-көлік құралдары және басқа энергиямен басқарылатын көлік құралдары, сондай-ақ ішкі жану қозғалтқышымен көлемі 50 текше сантиметрден аспайтын көлік құралдары». Әдетте, бұл қылмыстың объективтік жағы өзара байланысты екі әрекеттің жиынтығымен құрылады: көлік құралын заңсыз иеленіп алу (алып қою) және оны жүргізу, ал иеленудің әдістері әртүрлі болуы мүмкін: жасырын, ашықтан ашық, алдау немесе сенімге қиянат жасау, зорлық-зомбылық немесе оны қолданамын деп қорқыту арқылы. Бірақ әрқашан бір мақсат көзделеді - көлік құралын иесінің немесе иесінің еркіне қарсы пайдалану. Көлікті айдап әкету, егер көлік құралын заңсыз иеленіп, сонымен қатар мініп кетсе ғана аяқталған болып саналады. Қылмыстың аяқталатын кезі - бұл көлік құралының қозғалған сәтінен басталады. Көлік құралының жол жүру ұзақтығы қылмыстық құқық бұзушылықты саралауға әсер етпейді. Сот практикасы көлік құралдарын айдап әкету оларды қозғалтқышын қоспай ақалып кету айдап әкету деп таниды (көлік құралын жолдың шетімен сүйреу, итеру және т.б.). Айдап әкетуде көліктің энергия қозғалыс көзінің түріне қарамастан, көлік құралы қозғала бастаған сәттен бастап аяқталған деп санауға болады. Тергеу және сот тәжірибесі осы бағытта жүреді [4].

Кейбір жағдайларда көлік құралын жүргізуді заңсыз иеленіп алу фактісі (автокөліктің кабинасына ену, қозғалтқышты қосудың сәтсіз әрекеті және т.б.), көлік құралын иеленіп алудың сәтсіз әрекеті, қылмыстық құқық бұзушылыққа оқталғандық ретінде қарастырылуы керек. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 200-бабында көрсетілген әрекеттер, мысалы, автокомпания аумағына кіру немесе гараж есігінің құлпын бұзу кезеңінде айдап әкетуге дайындық ретінде қарастырылуы керек. Егер көлік құралын иемденіп, оны басқарғаннан кейін кінәлі адам оны бастапқы орнына қайтарса, онда мұндай әрекеттер көлік құралын толығымен айдап әкету ретінде қарастырылуы керек, себебі қарастырылып отырған құрам формальдық болып табылады. Өз еркімен қайтару фактісін сот жауапкершілікті жеңілдететін жағдай ретінде ескере алады, бірақ оны жоққа шығармайды. Басқа біреудің көлігін заңсыз иеленіп алу ғана қылмыстық жауапкершілікті туғызады, яғни, егер ол кінәліге (немесе оның отбасы мүшелеріне) тиесілі болмаса, оның заңды иелігінде болмаса, оған қызмет бабы бойынша тағайындалмаса және т.б. Жоғарыда аталған кез келген негіз болған жағдайда көлік құралын заңсыз иемденуді болдырмайды. Біздің ойымызша, жеке көлік құралы иесінің отбасы мүшелерінің немесе жақын туыстарының, сондай-ақ бұрын меншік иесі оны пайдалануға рұқсат берген адамдардың рұқсатсыз әрекеттерінде айдап әкетудің белгілері жоқ.

Көлік құралдарын билік ету немесе пайдалану құқығы берілген лауазымды адамдар, егер олар өз еркімен оларды жеке мақсаттарына пайдаланса, айдап әкеткені үшін жауап бермейді. Бұл көлік ұйымдары мен автоқызметтерінің басшылары, олардың орынбасарлары, бас инженерлер, бас механиктер, гараж бастығы, бригадирлер, тиеу-түсіру жұмыстарының менеджерлері және т.б. Көлік құралы бекітілген жүргізушінің іс-әрекетінде, егер рұқсатсыз (әкімшіліктің рұқсатынсыз) айдап әкетсе қылмыстық құқық бұзушылық болмайды. Сот практикасы мұндай әрекеттерді тәртіптік теріс қылықтар ретінде қарастырады. Алайда, ұқсас іс-әрекеттерді диспетчерлер, слесарлар, механиктер, электриктер, күзетшілер және т.б. тұлғалар меншік түріне қарамастан жасаған кезде айдап әкеткені үшін Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 200-бабы бойынша жауаптылықта болады. Қаралып жатқан қылмысты аяқталған деп тану үшін басқа зардаптар қажет емес [5].

Қорытынды. Бұдан шығатыны, көлікті айдап әкетумен қатар Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 345 бабындағы көлік құралдарын басқаратын адамдардың жол жүрісі немесе көлік құралдарын пайдалану қағидаларын бұзуы және қоғамдық қауіпті зардаптардың болуы сот практикасында жиі кездеседі. Сонымен қатар, жасалған қылмысты жасыру үшін, ұрланған көлікті бұзған немесе бүлдірген адамдардың іс-әрекеттері, мысалы, көлік құралын кейіннен өртеген кезде Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 202 бабы – «Бөтеннің мүлкін қасақана жою немесе бүлдіру» бойынша сараланып, қылмыстардың көптігі ретінде қарастыруы қажет [6].

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі, 03.07. 2014 ж. № 226-V ЗРК.
- 2 Ағыбаев А.Н. Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексіне түсіндірме. Жалпы және Ерекше бөліктер. Алматы, «Жеті жарғы», 2015 ж.
- 3 Бекмагамбетов А.Б., Ревин В.П., Ревина В.В. Уголовное право Республики Казахстан. Особенная часть. Учебник. Москва, 2017 г. 396 стр.
- 4 Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 09.12.2008 (ред. от 24.05.2016) «О судебной практике по делам о преступлениях, связанных с нарушением правил дорожного движения и эксплуатации транспортных средств, а также с их неправомерным завладением без цели хищения»: [Электронный ресурс] - http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_82656/ Дата обращения 25 мая 2019 г.
- 5 Уголовный кодекс Латвийской Республики. Принят Сеймом 17 июня 1998 года (С изменениями, внесенными по состоянию на 18 мая 2000 года): [Электронный ресурс] - http://www.pravo.lv/likumi/07_uz.html Дата обращения 25 мая 2019 г.
- 6 Галиев Б.Б. «Фемида» республикалық ғылыми-практикалық заң журналы, 6 (282) 2019 ж.

Аннотация: В научной статье рассматриваются вопросы предупреждения, борьбы с уголовными правонарушениями и преступлениями, рассматриваемые в статье 6 Уголовного кодекса Республики Казахстан, то есть в главе «уголовные правонарушения против собственности». Также предложены пути квалификации уголовным законом уголовных правонарушений, совершаемых без цели хищения. Собственник лишается осуществления права пользования и распоряжения находящимся в его распоряжении транспортным средством. Последствия, наступившие от уголовного правонарушения, можно рассматривать как упущенную выгоду по причине потери дохода от эксплуатации транспорта. Имеет место халатное отношение виновного лица, преследующего цель временного пользования транспортным средством, к его безопасности, повреждение транспорта, утрата или уничтожение его качества как товара. Но, как показывает следственная и судебная практика, известно, что при угоне транспортных средств причиняется вред ряду охраняемых законом общественных отношений. Наряду с угоном транспорта нередко в судебной практике встречаются нарушения правил дорожного движения или эксплуатации транспортных средств лицами, управляющими транспортными средствами, ст. 345 Уголовного кодекса Республики Казахстан и наличие общественно опасных последствий.

Ключевые слова: собственность, преступление, правонарушение, хищение, ответственность, уголовный закон, наказание.

Abstract: The scientific article discusses the issues of prevention, combating criminal offenses and crimes considered in Article 6 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, that is, in the chapter "criminal offenses against property". The ways of qualification by the criminal law of criminal offenses committed without the purpose of theft are also proposed. The owner is deprived of the

exercise of the right to use and dispose of the vehicle at his disposal. The consequences resulting from a criminal offense can be considered as a lost profit due to the loss of income from the operation of transport. There is a negligent attitude of the guilty person pursuing the purpose of temporary use of a vehicle to its safety, damage to transport, loss or destruction of its quality as a commodity. But, as investigative and judicial practice shows, it is known that when vehicles are stolen, a number of legally protected public relations are harmed. Along with the theft of transport, violations of traffic rules or the operation of vehicles by persons driving vehicles, Article 345 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan and the presence of socially dangerous consequences are often found in judicial practice

Keywords: property, crime, offense, theft, responsibility, criminal law, punishment